

UPPSALA
UNIVERSITET

GÖTEBORGS UNIVERSITET

Utbrytningsliknande konstruktioner i sydsvenskt talspråk

Tolfte nordiske dialektologkonferansen

Alta 17 augusti 2022

David Håkansson
Uppsala universitet

Henrik Rosenkvist
Göteborgs universitet

Disposition

1. Inledning
2. Utbrytningar
3. Skånska utbrytningar
4. Explanativ konstruktion
5. Sammanfattning

1. Inledning

I traditionell skånska finns ett antal konstruktioner som på olika sätt påminner om utbrytningar:

(1)	så där e ingen kann ria po dåmm <i>så där är ingen kan rida på dem</i>	(Burlöv)
(2)	de va hon där starta affären <i>det var hon där startade affären</i>	(Landskrona stad)
(3)	där va injen männisja å mol himma <i>där var ingen människa och malde hemma</i>	(Tottarp)
(4)	de va säkkstifira ad ja komm did <i>det var sextiofyra att jag kom dit</i>	(Burlöv)
(5)	där e itt par fålk här inge såsom har fåd pennision <i>där är ett par folk här inne såsom har fått pension</i>	(Flackarp)
(6)	de va bara såm hon skole giva me hene <i>det var bara som hon skulle kiva med henne</i>	(Landskrona stad)

2. Utbrytning

Med utbrytning (eng. *cleft*) avses en konstruktion "av typen 'det är X som Y', där talaren med det utbrutna ledet X uttömmande anger vem eller vad som Y" (SAG I:235; se också Svenonius 1998, Christensen 2018, 2019, 2020):

(7) Det är bilen [som han inte vill sälja].

NY

KÄND

Enligt SAG förutsätter talaren att lyssnaren vet att den relativa bisatsen är sann om någon eller något, men inte om vem eller vad den är sann.

2. Utbrytning

Strukturellt består utbrytningskonstruktionen av en matrissats med ett opersonligt *det* som subjekt, ett kopulaverb – företrädesvis *vara* – samt ett bundet subjektspredikativ. Det bundna subjektspredikativet utgör det UTBRUTNA LEDET i konstruktionen, medan den övriga informationen ingår i en underordnad sats, det s.k. *utbrytningskomplementet*:

- (8) Det var MIN CHEF [som vann tävlingen].
Det är ROCKEN [som drar in i Skärsätra].

2. Utbrytning

Relativsatsens underförstådda led kan fungera såväl nominalt och predikativt som adverbialt:

- (9) Det var HANS BRORS_{SU} [som skulle komma].
- (10) Det är FRAMFÖRALLT FLITIG_{SP} [som han är].
- (11) Det var DÄRFÖR ATT STORFÖRETAGEN TRYCKTE PÅ_{ADVL} [som beslutet kom så snabbt].

2. Utbrytning

Pragmatiskt antas utbrytningskonstruktionen ange ett sakförhållande som förutsätts vara bekant för lyssnaren, medan det däremot är oklart för vem eller vad som detta sakförhållande gäller. Så är åtminstone fallet när utbrytningen används kontrastivt:

(12) [i en kontext där lyssnaren utgår från att Paul kommer]
Det är PETER [som kommer].

NY

KÄND

2. Utbrytning

Utbrytningskonstruktionen kan dock användas även när det utbrutna ledet representerar känd information:

(13) Peter är min bästa vän. Det var HAN [som hjälpte mig när jag var sjuk].

KÄND

KÄND

Utbrytningskonstruktionen kan vidare ange ett sakförhållande som i sin helhet utgör ny information. "Det er altså karakteristisk for nyhedskløvningen at journalisten koder informationen i ledsætningen som på én gang præsupponeret og ny."

Christensen 2018):

(14) Det var FÖR TRE ÅR SEDAN [som Sverige fick en ny statsminister].

NY

NY

2. Utbrytning

Besläktad med utbrytningskonstruktionen är *presentering med relativ bisats*. Den presenterande satsfogningen skiljer sig från den prototypiska utbrytningskonstruktionen bland annat genom "att komplementet i den överordnade satsen inte ingår i en känd avgränsad mängd" (SAG I:212).

(15) Det var/kom en man (här) (i går) som ville låna pengar av dig.

NY

NY

(jfr: Det var/kom en man som ville låna pengar av dig (här) (igår))

2. Utbrytning

Presentering med relativ bisats påminner samtidigt om konstruktion med formellt och egentligt subjekt, som också kan innehålla en relativsats.

(16) Det satt en man på trappan (som spelade munspel).

NY

NY

Gränsen mellan presenteringskonstruktion och konstruktion med formellt och egentligt subjekt kan alltså sägas vara flytande, men rumsadverbial är obligatoriskt i den senare; *på trappan* kan inte utelämnas i (16).

2. Utbrytning

I standardsvenska finns det alltså tre konstruktioner som delvis överlappar och är svåra att skilja från varandra.

- utbrytning: *Det var en man/han som ville låna pengar.*
- presentering med relativsats: *Det var/kom en man/*han (här) (i går) (som ville låna pengar).*
- FS/ES med relativsats: *Det satt en man/*han på gatan (som ville låna pengar).*

Vi vill visa att i skånska finns det tydligare skillnader mellan de tre konstruktionerna.

3. Skånska utbrytningar

I traditionell skånska kan utbrytningsliknande konstruktioner antingen ha ett expletivt *det* som subjekt eller vara subjektlösa, och innehålla ett *här* eller *där*.

3. Skånska utbrytningar

expletivt led	inledare	exempel
det	Ø	å de va dänn ja hadde sitt
	som	de e bara fole-hona såm tar övår
	där	De va tinjhused där brände
	såsom	?
	att	De va i sju år ad ja bode ude i Ågarp
	å	?
där	Ø	Där va nån tjupte hused
	som	Där va två dränga ifrå Glostorp... som träfftes på markaded
	där	Ja, där va många männisjor där reste ti dänn
	såsom	Där va många, såsom to vann
	att	?
	å	där va nåd spöga å hållt levorne
här	Ø	Här e så många bagare tjör åmkrínj nu
	som	?
	där	?
	såsom	Här va meed fålk, såsom låu te Nels-Jynns
	att	?
	å	Här e åw de slätjed inú å bor här

Källor:
 Braun (1969)
 Ejskær (1964)
 Åkerlund (1979)

Tabell 1. Skånska utbrytningsliknande konstruktioner – en överblick.

3. Skånska utbrytningar

Med *det*-subjekt i matrissatsen: Utan *det*-subjekt i matrissatsen:

(17)   **de** va hon **där** starta affären

(Landskrona stad)

(18)   **de** va säkkstifira **ad** ja komm did

(Burlöv)

(19)   så **där** e ingen $\emptyset$ kann ria po dåmm

(Burlöv)

(20)   **där** va injen männisja **å** mol himma

(Tottarp)

(21)   **där** e itt par fålk här inge **såsom** har fåd
pennisjon (Flackarp)

3. Skånska utbrytningar

Arbetshypoteser:

- Utbrytningsliknande konstruktioner i traditionell skånska med *det* som subjekt representerar utbrytningar. Typiskt är det utbrutna ledet en nominalfras i bestämd form.
- Subjektslösa utbrytningsliknande konstruktioner i traditionell skånska (med *där* eller *här*) är inte utbrytningar, utan svarar mot presenteringskonstruktioner med relativsats eller konstruktion med formellt och egentligt subjekt.

3. Skånska utbrytningar

Exempel från Landskrona stad (Åkerlund 1979):

(22) [Leif tog på uppdrag hand om arbetarna som lagade TV-apparaten.]

de va lajf **såm** pasa dåm

(23) [På grund av strejk har spritlagren länsats och många far före påsken över till Köpenhamn för att dricka och köpa sprit.]

de e bara fole-hona **såm** tar övår

3. Skånska utbrytningar

Exempel från Landskrona stad (Åkerlund 1979):

(24) [om ett telefonmeddelande]

de va doris **såm** to imot de

(25) [om en osannolik relation av ett förlopp vilken en gammal kvinna har gett]

de e bara den gamla **såm** har blanat ihop de

3. Skånska utbrytningar

Utbrytningskomplementet i traditionell skånska kan – precis som i standardsvenska – inledas med *som* eller sakna inledare.

Dessutom kan utbrytningskomplementet inledas med *att*, *där* eller *här*:

- (26) ja kan ente si viked aur **de** va **ad** de brände (Hjärnarp)
- (27) **de** e tit **ad** katana kryva in po [loftet] (Vanstad)
- (28) **de** e kånstia ho`ed **ad** di kan ha (OSD; Skåne)

3. Skånska utbrytningar

I standardsvenska är gränsen mellan utbrytning och presentering flytande: i skånska är enbart den senare subjektlös och inleds med *där* eller *här*. Till skillnad från i standardsvenskan kan också relativsatsen inledas med *såsom* (*att*):

- (29) **här** va meed fålk **såsom** låu te nels-jýnns (Staffanstorp)
- (30) **där** va många **såsom** to vann (Burlöv)
- (31) **där** e holl tvarrt övor stien **såsoåmm ad**
vanned rännor ijännom, så kallad (Burlöv)

3. Skånska utbrytningar

Dessutom kan relativsatsen helt sakna inledare eller inledas av *och* (å):

- (34) **där** va en tråll-tjäring **Ø** sto på kullabarj (Grevie)
- (35) **där** va tre **å** ville tjöva de tyed (Lund)

3. Skånska utbrytningar

Precis som i standardsvenskan är gränsen mellan presenteringskonstruktion och konstruktion med formellt och egentligt subjekt flytande, men den senare kräver ytterligare adverbial – utöver *här* eller *där*:

(36) **där** bode en i ågarp **såsom** hidde ysst (Burlöv)

3. Skånska utbrytningar

Sammanfattning så här långt:

- Utbrytningar i skånska innehåller ett *det* som subjekt i matrissatsen.
- Utbrytningskomplementet kan inledas inte bara av *som* men också av *att* och *där*.
- Utbrytningar kan i skånska skiljas från presentering med relativ satsfogning; den senare konstruktionen är subjektlös men innehåller obligatoriskt ett *här* eller *där*.
- Även när det gäller presenteringskonstruktioner och konstruktioner med formellt och egentligt subjekt är variationen i relativsatsens inledare större än i standardsvenskan.

4. Explanativ konstruktion

I skånska, i andra sydsvenska dialekter och i bornholmska förekommer en utbrytningsliknande konstruktion som är förklarande/explanativ (Bergman 1942, Lombard 1946, Rosenkvist 2007, Pedersen 2009, 2014:241f, 2019).

(37) Slåss barnen? Nej, det är som dom leker.

(Bergman 1942:175)

(38) (kontext: en man går på vägen och ramlar ner i diket)

Det är inte som han är full, det är som han är trött (Piraten)

(39) Hvor har du fået de kagerne fra? Det er som jeg selv har bagt.

(Pedersen 2014:241f)

4. Explanativ konstruktion

Det är vanligt att ha ett adverb i konstruktionen.

(40) Slåss barnen? Nej, det är **bara** som dom leker.

(41) Per haltar, men det är **nog** som han låtsas.

Ett sådant adverb måste ange talarattityd, men *inte* fungerar också.

(42) Slåss barnen? *Nej, det är **ibland** som dom leker.

(43) *Per haltar, men det är **aldrig** som han låtsas.

(44) Per haltar, men det är **inte** som han låtsas.

4. Explanativ konstruktion

Konstruktionen är möjlig såväl i frågor som i bisatser.

(45) Slåss barnen? Är det inte som dom leker?

(46) Per haltar, men om det är som han låtsas så struntar vi i det.

Som kan aldrig utelämnas.

(47) Slåss barnen? *Nej, det är de leker.

(48) *Per haltar, men det är nog han låtsas.

4. Explanativ konstruktion

I en utbrytning finns det ett utbrutet led och en motsvarande lucka i bisatsen.

- (49) Min chef vann tävlingen.
- (50) Det var **min chef**_{SU} som _____{SU} vann tävlingen.
- (51) Det var **tävlingen**_{DO} som min chef vann _____{DO}.

Explanativa konstruktioner tillåter också i vissa fall en lucka i bisatsen. De led som kan utelämnas är direkta objekt (52), icke-agentiella subjekt (53) och rektioner (54).

- (52) Har ni köpt pianot? Nej, det är som mormors_{SU} gav henne_{IO} _____{DO}.
- (53) Det är fullt med äpplen på marken. Ja, det är som _____{SU} blåste ner i stormen.
- (54) Är det en spade? Nej, det är som mans_{SU} skrapar färg_{DO} med _____{rekt.}.

4. Explanativ konstruktion

Inga andra led kan utelämnas i denna konstruktion.

- (55) Har ni köpt pianot? *Nej, det är som ____**SU** gav henne_{IO} det_{DO}.
- (56) Har ni köpt pianot? *Nej, det är som mormor_{SU} gav ____**IO** det_{DO}.
- (57) Vilka goda tomater! *Ja, det är som ____**SU** har odlat dem_{DO} själv.

Dessutom *kan* direkta objekt etc. inte stå kvar i relativsatsen i vissa fall, utan *måste* utelämnas.

- (58) Har ni köpt pianot? *Nej, det är som mormor_{SU} gav henne_{IO} **det**_{DO}.
- (59) Vilka goda tomater! *Ja, det är som jag_{SU} har odlat **dem**_{DO} själv.

4. Explanativ konstruktion

I den explanativa konstruktionen utelämnas alltså direkta objekt, icke-agentiella subjekt och rektioner. I vissa fall kan de dock stå kvar.

(59) Hunden ylar! Ja, det är som mormor_{SU} badar **den_{DO}**.

(60) Hunden skäller! Det är bara som barnen leker med **den_{rekt}**.

Analys: *det* i matrissatsen kan syfta på OBJEKT eller EVENT i kontexten. Om *det* syftar på ett OBJEKT måste ledet utelämnas, men om objektet/rektionen ingår i ett åsyftat EVENT kan ledet stå kvar.

4. Explanativ konstruktion

Se Lindahl (2017:90ff) för en analys av utbrytning.

(61) Det var [RELATIVSATS [en lampa]_{DO} som min chef vann ____{DO} på tävlingen igår].

Vi antar en liknande analys för den explanativa konstruktionen. Notera dock att *det* inte är expletivt, utan referentiellt.

(62) Vilka [goda kakor]_i!

Det_i ____{OBJEKT}_i är [RELATIVSATS ____{DO}_i som_i vi själva har bakat ____{DO}_i].

(63) [Hunden ylar]_i.

Ja, det_i är [RELATIVSATS som [mormor badar den]_{EVENT}. ???

4. Explanativ konstruktion

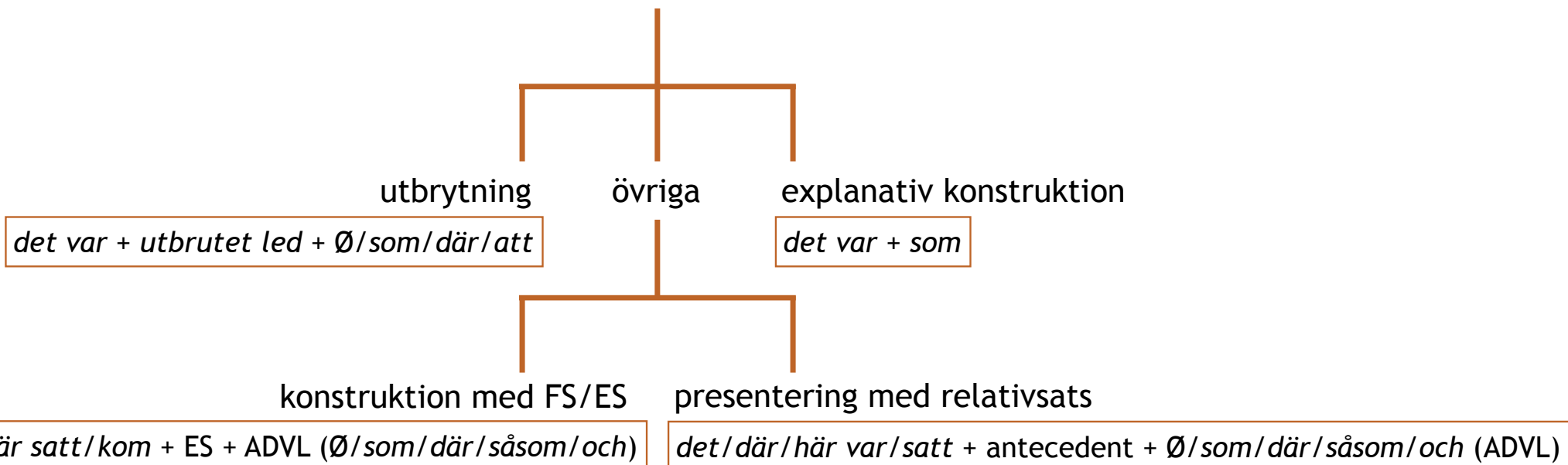
Det är intressant att den explanativa konstruktionen påminner om pragmatiskt betingad subjektutelämning (topic drop).

- (64) Vilka [goda kakor]_i!
- a. ___DO_i har vi själva bakat ___DO_i.
  - a. Det_i är som vi själva har bakat ___DO_i.

En syntaktisk observation är att de led som kan utelämnas har en gemensam egenskap: de förbinds som komplement till verbfrasens huvudverb (se Koeneman & Zeiljstra 2017:185ff) eller som komplement i en prepositionsfras. Agentiella subjekt och indirekta objekt intar däremot en högre strukturell position, ovanför verbfrasen.

5. Sammanfattning

SKÅNSKA UTBRYTNINGSLIKNANDE KONSTRUKTIONER

5. Sammanfattning

- Konstruktionerna uppvisar stor variation både när det gäller matrissatsen och den underordnade satsen.
- De skånska utbrytningsliknande konstruktionerna ger möjlighet att skilja mellan bland annat utbrytningar och presenteringskonstruktioner.
- Dessutom innebär explanativ konstruktion en intressant grammatisk utmaning som saknas i standardsvenskan.

Tack för att ni lyssnade!

david.hakansson@nordiska.uu.se

Henrik.Rosenkvist@svenska.gu.se

Litteratur

- Bergman, Gösta 1942: Sydliga provinsialismer i det bildade svenska talspråket. *Arkiv för nordisk filologi* 56. 125–250.
- Brandtler, Johan 2019: The Question of Form in the Forming of Questions. The meaning and use of clefted wh-interrogatives in Swedish. *Journal of Linguistics* 55(4). 755–754.
- Braun, Ann-Christine 1969: Om syntaxen i en skånsk dialektal text. Uppsats framlagd vid professor G. Lindblads trebetygsseminarium i nordiska språk vid Stockholms universitet vårterminen 1969. Otryckt.
- Christensen, Marie Herget 2018: Nyhedskløvningen. *Nydanske Sprogstudier* 55. 9–39.
- Christensen, Marie Herget 2019: *Kløvninger – hvad er det det er? Danske sætningskløvnings struktur, funktion og brug*. Ph.D.-afhandling. Københavns Universitet.
- Christensen, Marie Herget 2020: Adverbielle kløvninger i dansk. *RASK – International Journal of Language and Communication* 51. 1–16.
- DAL = Syntaktiska egendommeligheter i Skånemålen. DAL acc. nr. 23674. Otryckt. Ingår i samlingarna från Dialekt- och ortnamnsarkivets tidigare bibliotek i Lund, tillgängligt via Institutet för språk och folkminnen.
- Ejskjær, Inger 1964: Nogle ejendommeligheder ved relativkonstruktioner i danske øsmål og i skånsk. *Acta Philologica Scandinavica* 26. 109–152.
- Håkansson, David 2012: Relativkomplex eller pseudosamordning? Om relativsatsliknande konstruktioner utan *som* i sydsvenskt talspråk. *Språk & stil* NF 22(2). 62–92.
- Håkansson, David 2020: "Det är sällan att jag dricker kaffe": om utbrytningskonstruktionen från ett sydsvenskt perspektiv. *HumaNetten* 44. 147–161.
- Håkansson, David & Henrik Rosenkvist (2022). Utbrytningsliknande konstruktioner i skånska. *Dansk talesprog* 23, 153–174.
- Ingers, Ingemar 1955: Berättelser av läraren Hans Almgren i Burlöv. *Svenska landsmål och svenskt folkliv* 78. 1–32.
- Jørgensen, Nils 1970: *Syntaktiska drag i svenska dialekter. En bibliografisk översikt*. Lund: Studentlitteratur.
- Koeneman, Olaf & Hedde Zeiljstra 2017: *Introducing Syntax*. Cambridge: Cambridge University Press.
- Lindahl, Filippa 2017: *Extraction from relative clauses in Swedish*. Göteborg: Göteborgs universitet.
- Lombard, Alf 1945: Sydsvenska och uppsvenska. Bidrag till en jämförelse mellan två former av svenskt riksspråk. *Arkiv för nordisk filologi* 60. 1–72.
- OSD = Ordbok över Sveriges dialekter. Band 1. Häfte 3. 3Arsa–1Back. Uppsala: Språk- och folkminnesinstitutet.
- Pedersen, Karen Margrethe 2014: *Struktur og variation. Udvalgte artikler udgivet i anledning af 70-årsdagen den 11. april 2014*, redigeret af Lena Wienecke Andersen, Asgerd Gudiksen & Henrik Hovmark. København: Universitets-Jubilæets danske Samfund.
- Pedersen, Karen Margrethe 2019: Grammatisk analyse af to dialektale konstruktioner: der var mange (og) var glade ved det. *Danske Talesprog* 19. 1–36.
- Rosenkvist, Henrik 2007: An Introduction to the South Swedish Apparent Cleft (SSAC). *Nordlyd* 34. 239–250.
- SAG = Ulf Teleman, Staffan Hellberg & Erik Andersson 1999: *Svenska Akademiens grammatik*. Stockholm: Norstedts Ordbok.
- Svenonius, Peter 1998: Clefts in Scandinavian. An Investigation. *ZAS Papers in Linguistics* 10. 163–190.
- Søfteland, Åshild 2014: *Utbrytningskonstruksjonen i norsk spontantale*. Oslo: Institutt for lingvistiske og nordiske studier.
- Thyberg, Kajsa 2020: *Det-konstruktioner i bruk: en systemisk-funktionell analys av satser med icke-referentielt det i modern svenska*. Göteborg: Göteborgs universitet.
- Åkerlund, Walter 1979: Nutida svenskt talspråk. Försök med nytt material, nya synpunkter, nya metoder. Tillämpning här på verben "vara" (va) och "är" (e) med en individuellt stark begränsning. Otryckt. Ingår i samlingarna från Dialekt- och ortnamnsarkivets tidigare bibliotek i Lund, tillgängligt via Institutet för språk och folkminnen. [S. I–XI, 1–243 i tryck. Lund: Ekstrands.]